

Külföldi folyóiratszemle.

Az «Action Française» válsága világ-szerte foglalkoztatja a francia royalisták ügye iránt érdeklődő közvéleményt. A bátor és elevenhangú lap, amely páratlanul népszerű volt különösen a katolikus egyetemi fiatalság, a főúri világ és papság körében, váratlanul indexre került és a Vatikán szigorúan elítélte szerkesztőjének, Maurrasnak elveit. Maurras különös egyéniség; hisz az Egyházban, hisz a vallás óriási fontosságában, de nem hisz Istenben. «Klerikális atheista», amint egyik kritikusa találóan elnevezte. A katolicizmus ügyének kevesen tettek az utóbbi évtizedekben annyi szolgálatot mint ő; a szabadgondolkodásnak nem volt nála kíméletlenebb kritikusa. Átformálta egy felületes székszepszhez szokott kurzak vallásértékelését, nemzedékeket vezetett vissza a hithez, míg maga hitetlen maradt. Buzgó katolikusok rajongó tisztelettel fogadták el vezérüknek, egyházi méltóságok kitérő fejtartással láttak benne, X. Pius nagy hitvédőnek nevezte. Most egyszerre rá-súlyosodik lelkiismerete legfőbb urának, a pápának haragja. Mi lehet e hangulatváltozás oka?

A *Nineteenth Century* hasábjain egy anglikán lelkész, W. W. Longford, foglalja össze — persze nem egészen elfogulatlanul — a nagy harc egyes fázisait. 1926 augusztusában Andrieux bíbornok, Bordeaux érseke, sorakoztatja fel először a vádak az Action Française politikája ellen, kiemelve a mozgalom túlságait, belső vallástalanságait, erőszakos módszereit, elveinek végső eredményben a katolikus egyházat veszélyeztető voltát. Már szeptemberben XI. Pius legteljesebb mértékben jóváhagyja ezeket a vádakokat és december 29-én bekövetkezik az indexre helyezés. Izgalmas és a francia katolikusokra súlyos problémák mérülnek fel a következő hónapokban; az engedelmesség és a meggyőződéshez ragaszkodás vívja meg harcát sok hívő lelkében. Maurras semmit sem hajlandó feladni vagy visszavonni elveiből és makacssága csak kielezi a helyzetet. Hívei kitartanak mellette; az ellene fordulók között a legérdekesebb a Longford által nem említett katolikus filozófus, Jacques Maritain, aki a viszály kezdetén külön kis könyvecskében kelt mestere védelmére, de Maurras hajthatatlansága láttára legújabb könyvében már megtagadja őt.

Ez év szeptemberében nagy feltűnést keltett Billot bíborosnak méltóságáról való leköszönése, amit a francia és olasz sajtó az Action Française ügyével hozott összefüggésbe. A jeles jezsuita teológus, az antimodernista egyházi és szellemi mozgalom egyik vezető embere, nagyrabecsülte Maurrast és híve volt programjának; a Vatikán döntésébe nem tudott beletörődni. A római francia szeminárium rektora, Père Le Floch, ugyanezen okból szintén lemond. A Vatikán váratlan és különösebb kényszerítő ok nélküli szigorúságában Longford is, mint az általános közvélemény, Gasparri államtitkár politikájának érvényesülését látja. Gasparri Briand németbarát irányzódását támogatja és veszedelmesnek tartja az Action Française túlzott nacionalizmusát. A royalisták elveiben továbbá Róma hatalmának régi ellenfele, a gallikanizmus ébred új életre és a Vatikán legalább egyelőre biztosítottabbnak látja a katolicizmus helyzetét egy türelmes és engedékeny köztársaságban, mint az esetleg visszaálított és jogaira régi tradíciók alapján, féltékenyen őrködő francia királyságban.

Hozzátehetjük, hogy a kétségtelen politikai szempontokon túl az Action Française és Maurras elítélésében érvényesül a katolikus egyház örök egyszékes őstöne is (ha szabad így neveznünk), amely mindenkor gátat tudott vetni mindennemű túlzásnak és időleges korlátozásokkal biztosította a végtelen kiegyenlítődést és teljességet. Maurras teremtő gondolata, csodálatos rendszere módosíthatja — és kell is, hogy módosítsa — az egyes emberek lelkét, de semmit sem változtathat az Egyház igazságán és útjain.

*

A Maurras-iskola jeles történetíró-tagja, Jacques Bainville, az *Europäische Revue* számára írt érdekes tanulmányában Franciaország és a német birodalom viszonyát vizsgálja történelmi szemszögből. A kölcsönös megértés nagyon nehéz a két nemzet között. A franciák a Németország felé nyitott határai miatt százados bizonytalanságban élnek. A francia politika kezdetől fogva egy gyöngye állam politikája egy kolosszussal szemben és legfőbb célja természetesen határoknak kettejük közé helyezése. Ezért a Rajnavonal megszerzése régi álma. A hatalmas német-római birodalom erejét a

belső szaggatottság, partikularizmus és a választott, nem örökölhető császárság győngítette és a francia politikának ezekre a gyöngeségekre és korlátozódásokra kellett pusztá önvédelemből építenie. Ezért játssza a német szabadság védőhatalmának a szerepét és lesz a német hercegek, bárók, püspökök, polgárság, városok természetes barátja a német-római császár ellen.

Később a vallásharcok, a harmincéves háború idején is Franciaország biztonsága kapcsolódik a németiség megbontásával. Minden politikai törekvése azonban — Bainville ezt nyomatékosan kiemeli — defenzív jellegű, önfenntartási ösztönből ered, még XIV. Lajos spanyol örökösödési háborúiban is. A francia forradalom, bár sok tekintetben beleilleszkedett az ancien régime politikai hagyományaiba, támadó kedvvel már eltért azoktól. Napoleon pedig hadjárataiban teljesen szembe helyeződött a régebbi védekező törekvésekkel és elsőnek kísérelt meg francia imperializmust; a hagyományokkal ennyire ellenkező kísérlet csak kudarcral végződhetett. A XIX. században a francia politika kapkodó, elvesztette a királyság korabeli csalhatatlan ösztönét és irányelveit. A zürzavarra jellemző a bizonytalan álláspont a német egységgel szemben és III. Napoleon politikai tévelygése.

Bainville itt nem terjeszkedik ki arra a kritikára, amellyel ő és Maurras a versaillesi békeművet illették. Szerintük a békeszerzők legfőbb tévedése az osztrák-magyar monarchia felosztása volt, holott az egyedül helyes és biztonságos francia cél csupán a német egység szétrobbantása lehetett volna.

*

A maurrasi elvek szinte a fascizmus hivatalos világnézetévé válnak Filippo Carli cikkében: «Klasszicizmus, Romantizmus és Fascizmus». (*Nuova Antologia*, nov. 16.) Kissé dilettánsan, naivan, a forradalom multszemléletének merész általánosításával és a fascizmusnak feltétlen tiszteletével érvel írónk. Maurras nevét egyszer sem halljuk ugyan, de lépten-nyomon az ő gondolataira bukkanunk, ha ellaposítottan is. Görögország és Róma, a társadalom elméletét és mintaképét örökérvényűen megadó ókor a klasszikus ideál. A görög gondolat és a római szervezet egyesülése a középkori egyház, a tekintély elvének legtökéle-

tesebb kifejeződése. Az újkor felfedezéseivel és filozófiájával már eltér a klasszicizmus szellemétől. Descartestól az Encyclopediáig, a reformációtól Rousseau és a francia forradalomig egyenesen vezet a sokat kárhoztatott út, az autonommá vált ész, a dogmátlanság, relativizmus útja. A romantizmus is ennek az útnak egyik állomása. A romantizmus minden téren megnyilvánul, politikában, tudományban, irodalomban. (Lásd Seillière számtalan könyvét.) Filippo Carli egyszer próbál önállóan szembenézni az olasz történetből adódó kérdéssel: hogyan lehetséges a romantizmus bírálata egy olyan nemzetnél, amely újjáéledését a romantikus korszaknak köszönheti. Felelete csak annyi, hogy a fascizmus a romantika elfajulása elleni reakció, a rousseau-i eszmék tagadása, Róma tradíciójához való visszatérés. Ha valaki mindjárt Rómára tekint, könnyen átsiklik a szeme a XIX. század elejének bonyolult problémáin. Három ember jelenti ma számára a klasszikus világképhez visszafordulást: Nietzsche, D'Annunzio, Mussolini. — A három között pedig legnagyobb Mussolini — érzi Filippo Carli — mert leghatározottabban száll síkra az egyenlőség, a demokratikus szentimentalizmus ellen és tüzi ki az új és egyben antik államkoncepciót és nemzeti ideált.

*

Míg az olaszok francia elméleten, antik mintákon és Mussolini akaratán felbuzdulva számolnak le tegnapi hitükkel, az angolok és amerikaiak józan számotvetéssel, a tények megfigyelésével cselekszik ugyanazt. Multkor idéztem a *North-American Review* egyik szimptomatikus cikkét, a decemberi szám új érdekességet hoz «Too much Democracy» (Túl sok demokrácia) jellemző címen C. H. Bretherton tollából. A demokrácia a legrosszabb zsarnokság; egy zsarnok uralkodó olykor bölcs, jóakarató és kitünő dolgokat hoz létre, a nép zsarnokságában nincsenek világos és hasznos percek. A demokrácia tulajdonképpen csak tudatlanok között valósítható meg, ahol a műveletlen tömeg átengedi magát a kevesek vezetésének. Ha a műveltség általános nivója emelkedik, a sok eltérés, pártoskodás, önálló véleménynyilvánítás miatt a demokrácia munkája lehetetlenné válik. Ki értett volna meg ilyen állítást ma tíz esztendeje?

h. g.